

DOI: 10.33663/0869-2491-2021-32-349-356

УДК 349.3

Г. А. ТРУНОВА

кандидат юридичних наук, доцент*

ORCID: 0000-0002-1829-2561

ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У ПОЗАСУДОВОМУ ПОРЯДКУ

У статті досліджуються питання захисту прав громадян у сфері соціального страхування у позасудовому порядку. На основі аналізу чинного законодавства та наукових досліджень захисту прав у сфері соціального страхування розкрито порядок захисту прав застрахованих у сфері соціального страхування у позасудовому порядку. Наведені статистичні дані та тематика питань щодо оскарження застрахованими особами рішень суб'єктів правозастосування. Зроблено висновки та пропозиції щодо удосконалення позасудових процедур захисту прав громадян у сфері соціального страхування.

Ключові слова: соціальне страхування, захист, позасудовий порядок, скарга, фонд.

Трунова Г. А. Защита прав граждан в сфере социального страхования во внесудебном порядке

В статье исследуются вопросы защиты прав граждан в сфере социального страхования во внесудебном порядке. На основе анализа действующего законодательства и научных исследований защиты прав в сфере социального страхования раскрыт порядок защиты прав застрахованных в сфере социального страхования во внесудебном порядке. Приведены статистические данные и тематика по обжалованию застрахованными лицами решений субъектов правоприменения. Сделаны выводы и предложения усовершенствования внесудебных процедур защиты прав граждан в сфере социального страхования.

Ключевые слова: социальное страхование, защита, внесудебный порядок, жалоба, фонд.

Trunova Halyna. Out-of-court protection of citizens' rights in the field of social insurance

The article is devoted to the study of the issue of protecting the rights of citizens in the field of social insurance out of court. Based on the analysis of the current legislation and scientific research on the protection of rights in the field of social insurance, the procedure for the protection of the rights of insured persons in the field of social insurance out of court is disclosed. The article provides statistical data and topics on appeal by insured persons against decisions of the subjects of law enforcement. The conclusions and proposals for improving the out-of-court procedures for protecting the rights of citizens in the field of social insurance are made.

Key words: social insurance, protection, out-of-court order, complaint, fund.

Вступ. Функціонування системи соціального страхування залежить від ефективної системи гарантій захисту соціально-страхових прав громадян. Не будучи забезпеченими засобами захисту, проголошене в законі право не може повною мірою розраховувати на безумовну та точну реалізацію у тому сенсі, який закладений у правовій нормі. Згідно з ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Водночас Основним Законом закріплено і позасудовий порядок захисту прав громадян, що відіграє важливу роль у системі реалізації та захисту прав громадян, включаючи і права у сфері соціального страхування.

* *Trunova Halyna, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Docent*

Огляд літератури. Проблематика захисту прав у сфері соціального забезпечення розглядалася науковцями галузі права соціального захисту, зокрема, М.І. Боднаруком, Є.В. Красновим, О.В. Москаленко, С.М. Прилипком, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевою, М.М. Шумилом, О.М. Ярошенком. Варто відзначити доробки К.В. Бориченко, яка у своєму дисертаційному дослідженні юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист розглядає способи захисту права на соціальний захист, акцентуючи увагу на аспектах відшкодування моральної шкоди та можливості застосування самозахисту¹. Водночас питання позасудового захисту прав у сфері соціального страхування не були предметом окремого наукового дослідження.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю дослідження питання захисту прав у сфері соціального страхування у позасудовому порядку, адже вдало налагоджені позасудові механізми захисту прав сприяють швидкому та доступному вирішенню спорів, а також забезпечують ефективність реалізації прав застрахованих на соціально-страхове забезпечення.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу чинних нормативно-правових актів та правозастосовної практики у сфері соціального страхування дослідити питання захисту прав у сфері соціального страхування у позасудовому порядку та виробити окремі пропозиції його удосконалення.

Зазначена мета конкретизується такими **завданнями**: розкрити форми захисту прав у сфері соціального страхування; проаналізувати чинне законодавство та правозастосовну практику щодо захисту прав у сфері соціального страхування у позасудовому порядку; визначити порядок оскарження рішень суб'єктів правозастосування у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ч. 1 ст. 70 Конвенції МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 р. кожна особа, яка звернулася із запитом на отримання допомоги, має право на апеляцію в разі відмови у наданні допомоги та право на оскарження стосовно якості або розміру допомоги². Рекомендацією МОП № 202 про мінімальні рівні соціального забезпечення 2012 р. визначено принцип ефективності і доступності процедур подання і розгляду скарг і апеляцій у галузі соціального забезпечення³.

У сфері соціального страхування застосовується юрисдикційна форма захисту прав громадян, суть якої полягає у тому, що особа звертається за захистом своїх прав до державних або інших компетентних органів, на які законом покладені повноваження розглядати та вирішувати спори, вживати заходи щодо припинення правопорушення та відновлення порушеного права, а також застосовувати санкції до правопорушників.

У межах юрисдикційної форми захисту виділяють позасудовий та судовий порядок захисту прав. Водночас рішення громадянина звернутися зі скаргою у позасудовому порядку не позбавляє його права, у разі незгоди з результатами оскарження, подальшого звернення до суду. Крім того, особа може безпосередньо звернутися до суду за захистом своїх порушених прав, оминаючи позасудовий порядок. Як влучно наголошують Ю.С. Шемшученко та О.В. Скрипнюк, важливою є необхідність розвитку системи «альтернативного» захисту прав людини, коли громадянин отримує можливість на власний розсуд обирати той засіб захисту своїх прав, який видається найбільш ефективним. Причому звернення до одного органу державної влади стосовно захисту власних прав не по-

винно автоматично блокувати інші шляхи. В цьому сенсі наявність різнорівневої та розгалуженої системи забезпечення і захисту прав людини є свідченням як демократизму державної влади, так і рівня гарантованості захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні⁴.

Системі соціального страхування притаманні загальноправові та власні механізми позасудового захисту прав. Захист порушеного права у сфері соціального страхування у випадку існування спору про право чи при оскарженні рішення, дії чи бездіяльності фонду здійснюється в процесуальних відносинах. Регулювання даних процесуальних відносин щодо захисту прав у сфері соціального страхування забезпечується як нормами права соціального забезпечення, так і нормами інших галузей права (адміністративного, цивільного процесуального та адміністративно-процесуального). Наведене свідчить про комплексне правове регулювання відносин щодо захисту прав у сфері соціального страхування.

До загальноправових позасудових засобів захисту прав у сфері соціального страхування належать право на оскарження дій страховика, страхувальника-роботодавця щодо надання соціально-страхового забезпечення в порядку інституту розгляду звернень громадян, а також право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Окрім того, системі соціального страхування притаманні власні позасудові механізми захисту прав громадян. По-перше, за захистом свого порушеного права у сфері соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та від нещасного випадку на виробництві, професійного захворювання застрахована особа може звернутися до спеціальної комісії Фонду соціального страхування України з питань вирішення спорів. По-друге, захист прав у сфері соціального страхування з тимчасової втрати працездатності здійснюється комісією (уповноваженим) із соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності на підприємстві, установі, організації, шляхом розгляду скарг на рішення щодо призначення матеріального забезпечення за рахунок коштів Фонду соціального страхування.

Процедури примирно-посередницького характеру не набули належного поширення щодо захисту прав у сфері соціального страхування, винятком не стала і процедура медіації.

Відповідно до ст. 40 Конституції України усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Інститут права на звернення має комплексний характер, його утворюють різні за природою і призначенням юридичні засоби (інструменти), метою яких є забезпечення реалізації кожною людиною своїх прав і свобод, а також їх обстоювання, захист та відновлення у разі порушення⁵.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює питання практичної реалізації прав громадянам на звернення, є Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р.⁶ Зі змісту Закону вбачається, що кожен має право звернутися із заявою, скаргою чи пропозицією до органу державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадової особи. Цьому праву відповідає обов'язок відповідних суб'єктів своєчасно, об'єктивно розглянути звернення, надати обґрунтовану та вичерпну відповідь по кожному з поставлених у зверненні питань, або, у

разі визнання заяви чи скарги необґрунтованою, роз'яснити порядок оскарження прийнятого за нею рішення чи передати її на розгляд до іншого органу, до повноважень якого віднесено вирішення порушених у зверненні питань.

Згідно з абз. 4 ст. 3 Закону України «Про звернення громадян» скарга — це звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб. Скарга — це реакція громадян на порушення їх прав і законних інтересів. Скарга є актом правового характеру, вона породжує обов'язок компетентних органів і посадових осіб розглянути поставлені в ній питання та прийняти по них рішення відповідно до чинного законодавства⁷.

Нормами п. 8 ст. 16 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 р.⁸ у частині захисту прав застрахованих передбачено право на оскарження дії страховика, страховальника-роботодавця щодо надання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг, а також право на судовий захист своїх прав.

На нашу думку, норми зазначеного Закону не повною мірою закріплюють усі аспекти захисту прав застрахованих осіб, адже в Законі предметом оскарження названо «дії», відповідно виникає питання щодо можливості оскарження рішення чи бездіяльності страховика та страховальника. Отже, з метою належного рівня захисту прав застрахованих осіб необхідно внести доповнення до п. 8 ст. 16 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та закріпити право на оскарження дії, рішення чи бездіяльності страховика, страховальника-роботодавця щодо надання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р.⁹ не закріплює право застрахованих громадян на оскарження рішень суб'єктів правозастосування із соціального страхування на випадок безробіття. В абз. 2 ч. 1 ст. 36 Закону визначено, що застраховані особи, яким виплачується забезпечення та надаються соціальні послуги за цим Законом, мають право на судовий захист своїх прав. У ст. 39 Закону передбачено порядок вирішення спорів, зокрема закріплено право на розгляд спорів виключно в судовому порядку. Водночас Положенням про Державну службу зайнятості, затвердженим наказом Міністерства соціальної політики України, визначено, що Державний центр зайнятості розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність посадових осіб Служби, приймає обов'язкові до виконання Службою рішення¹⁰. На нашу думку, з метою належного правового регулювання захисту прав громадян у сфері соціального страхування на випадок безробіття необхідно доповнити абз. 2 ч. 1 ст. 36 та ст. 39 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та передбачити можливість оскарження рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта правозастосування.

Статтею 23 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р.¹¹ визначено право на оскарження рішень як до органів Пенсійного фонду України вищого рівня, так і в судовому порядку. Згідно з п. 2 Порядку розгляду скарг на рішення органів Пенсійного фонду України щодо пенсійного забезпечення, затвердженого постановою Правління Пенсійного фонду України від 12 жовтня 2007 р. № 18-6¹², якщо громадянин вважає, що ор-

ган, що призначає пенсію, прийняв рішення, що суперечить законодавству про пенсійне забезпечення або виходить за межі його компетенції, встановленої законом, громадянин має право оскаржити таке рішення у органі Пенсійного фонду України вищого рівня. Постановою Правління Пенсійного фонду України «Про удосконалення порядку розгляду скарг громадян на рішення органів Пенсійного фонду України щодо пенсійного забезпечення» від 24 грудня 2009 р. № 28-7¹³. передбачено створення комісії з питань розгляду скарг громадян на рішення органів Пенсійного фонду України щодо пенсійного забезпечення. Відповідно за бажанням особи скарга може бути розглянута комісією, до складу якої входять у тому числі й представники громадськості. Водночас рішення комісії, прийняте за розглядом скарги, має рекомендаційний характер.

Аналіз практики діяльності Фонду соціального страхування України щодо розгляду звернень громадян свідчить про позитивну динаміку вирішення спорів у порядку оскарження. Робочими органами Фонду статистична інформація наводиться узагальнено, конкретизації за видами звернень (заява, скарга, пропозиція) не надано. Однак практика та тематика звернень свідчить, що їх лівова частка подається саме у вигляді скарг. За 2019 р. до робочих органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України звернулося письмово та на особистий прийом 32 143 громадянина. За результатами розгляду: вирішено позитивно – 13 277 (41,3%) звернень; роз'яснено – 18 260 (56,8%) звернень; знаходиться в стадії розгляду – 408 (1,3%) звернень; відмовлено у задоволенні – 198 (0,6%) звернень.

Основними питаннями, з якими звертались громадяни, є: виплати по листках непрацездатності, допомога по вагітності та пологах, допомога на поховання; лікування в санаторно-курортних закладах; призначення і перерахування страхових виплат; виплата заборгованості зі страхових виплат та матеріального забезпечення; медичне обслуговування; заповнення бланку листка непрацездатності; перевірки листків непрацездатності; забезпечення автомобілями; скарги на дії працівників Фонду (нарікання на відсутність належного реагування, неухважного та грубого ставлення з боку деяких працівників робочих органів виконавчої дирекції Фонду)¹⁴.

До Пенсійного фонду України у 2019 р. надійшло 563 787 звернень громадян, повторних – 13515. У своїх зверненнях громадяни, у тому числі й на особистих прийомах, порушували питання щодо перевірки правильності призначення та проведення перерахунків пенсій – 140 033 звернень (24,8 % загальної кількості звернень); роз'яснення окремих норм чинного пенсійного законодавства – 95 521 звернення (16,9 %); підвищення розміру пенсії – 70 753 звернення (12,5 %); визначення права на призначення пенсії – 23 649 звернень (4,2 %), отримання пенсії за місцем фактичного проживання – 16 136 звернень (2,9 %), виконання рішень судів – 15524 звернень (2,8 %) тощо¹⁵.

Незважаючи на значні успіхи в інформатизації, чимала частина звернень здійснюється за усталеною практикою, шляхом відвідання особою відділень Пенсійного фонду України. За 9 місяців 2020 р. до Пенсійного фонду України надійшло 316 249 звернень громадян. Значне зменшення кількості громадян на прийомах зумовлено введенням карантину на території України, під час якого були обмежені особисті та виїзні прийоми. Поряд з тим спостерігається збільшення письмових звернень, які надсилаються через засоби поштового зв'язку. Таких звернень протягом січня–вересня 2020 р. – 92 345, що на 54,3 % більше

порівняно з аналогічним періодом 2019 р. (59 840 звернень). Особливо різке збільшення зафіксовано в кількості електронних звернень, які надсилаються на адреси електронної пошти органів Фонду – 21 859, що на 159,9% більше порівняно з аналогічним періодом 2019 р. (8 410 звернень) та через вебпортал електронних послуг Фонду – 54 731, що на 128% більше порівняно з аналогічним періодом 2019 р. (24 001 звернення)¹⁶.

У процесі дослідження не вдалося знайти статистичні дані щодо успішної реалізації права особи на пенсійне забезпечення в порядку оскарження рішень органу Пенсійного фонду України до вищого рівня чи до комісії. Водночас протягом 2018 р. до органів Пенсійного фонду України подано 47,5 тис. позовів щодо пенсійного забезпечення та з інших питань на суму 440,6 млн грн. Задоволено судом 35,8 тис. позовів (84,5% усіх розглянутих судами справ) на суму 330,4 млн грн. Найбільше позовів (18,6 тис.) подано з питань призначення (перерахунку) і виплати пенсій особам, звільненим з військової служби, задоволено 15,2 тис. позовів, що становить 93,4% розглянутих судами справ цієї категорії¹⁷. Протягом 2019 р. подано 47,4 тис. позовів до органів Пенсійного фонду України щодо пенсійного забезпечення та з інших питань на суму 527,1 млн грн. Задоволено судом 38,6 тис. позовів (85,1% усіх розглянутих судами справ) на суму 458,11 млн грн. Найбільше позовів (майже 15 тис.) подано з питань призначення (перерахунку) і виплати пенсій особам, звільненим з військової служби, задоволено 11,2 тис. позовів, що становить 83,2% розглянутих судами справ цієї категорії¹⁸.

Отже, склалася усталена практика вирішення пенсійних спорів переважно в судовому порядку. Завантаженість судів пенсійними справами надмірна, що потребує удосконалення процесуальних гарантій прав у сфері пенсійного страхування в позасудовому порядку. Особливою проблемою порядку оскарження у сфері соціального страхування є формальність розгляду скарг, а фактично замість об'єктивно обґрунтованої відповіді – надання «відписок».

Вагомий внесок щодо захисту прав громадян у сфері соціального страхування відіграє інститут Уповноваженого з прав людини. У 2019 р. до Уповноваженого надійшло понад 3 246 повідомлень про порушення прав людини у сфері соціального захисту. У більшості повідомлень йшлося про порушення прав громадян на пенсійне забезпечення, половина з яких пов'язана із неналежним виконанням судових рішень про поновлення відповідних прав. Решта стосувалась забезпечення права на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї, отримання пільг та відповідного статусу, що дає право на пільги, реалізації права на житлову субсидію. До Уповноваженого надходили повідомлення від осіб з інвалідністю, громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, реабілітованих або потерпілих від репресій, громадян інших пільгових категорій щодо захисту їхніх прав. Також зверталися громадяни щодо захисту прав недієздатних осіб, які позбавлені опіки, гарантованої законодавством. Під час здійснюваного моніторингу також виявлено низку системних порушень щодо реалізації прав громадян у сфері соціального захисту¹⁹.

Висновки. У підсумку слід зауважити, що у сфері соціального страхування застосовується юрисдикційна форма захисту з загальноправовими та власними механізмами позасудового захисту прав громадян. Варто відзначити, що позасудовий порядок характеризується доступністю, оперативністю і економічністю, відсутністю публічності та не обтяжений формалізмом. Водночас для підвищення ефектив-

ності та популяризації позасудових процедур необхідно удосконалити питання їх правового регулювання, покращувати організаційну складову, а також забезпечувати належний рівень підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері захисту прав громадян у позасудовому порядку у сфері соціального страхування.

1.Бориченко К.В. Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист: автореф. дис.... докт. юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2020. С.23–24. 2.Конвенція МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011 3.Рекомендація МОП № 202 про мінімальні рівні соціального забезпечення 2012 р. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/normativeinstrument/wcms_r202_ru.pdf 4.Шемшученко Ю.С., Скрипнюк О.В. Сучасний конституційний процес і проблеми вдосконалення регулювання захисту прав людини в Конституції України (частина перша). *Публічне право*. 2015. № 3. С. 17. 5.Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 р. № 8-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-18#Text> 6.Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> 7.Дюрягин И.Я. Гражданин и закон (о защите прав и законных интересов граждан). Москва: Юрид. лит. 1989. С.219. 8.Про загальнооб'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> 9.Про загальнооб'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 2 березня 2000 р. № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> 10.Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості: наказ Міністерства соціальної політики України від 14 червня 2019 р. № 945. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0733-19> 11.Про загальнооб'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> 12.Про затвердження Порядку розгляду скарг на рішення органів Пенсійного фонду України щодо пенсійного забезпечення: постанова Правління Пенсійного фонду України від 12 жовтня 2007 р. № 18-6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1241-07#Text> 13.Про удосконалення порядку розгляду скарг громадян на рішення органів Пенсійного фонду України щодо пенсійного забезпечення: постанова Правління Пенсійного фонду України від 24 грудня 2009 р. № 28-7 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0095-10> 14.Інформація про роботу зі зверненнями громадян, які надійшли до робочих органів виконавчої дирекції Фонду, за 2019 р. URL: <http://www.fse.gov.ua/fse/control/odd/uk/publish/article/967381.jsessionid=432907107B-832F9A5753315924778A73> 15.Звіт про звернення громадян за 2019 р. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2119367-zvit-pro-zvernennya-gromadyan-za-2019-rik/> 16.Звіт про звернення громадян за 9 місяців 2020 р. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2126632-zvit-pro-zvernennya-gromadyan-za-9-misyatsiv-2020-roku/> 17.Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2018 р. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2019/03/Zvit_2018_21_03_2019.pdf 18.Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2019 р. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2121256-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2019-rot-si/> 19.Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні 2019 р. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/marina/zvit/%20za/%202019.pdf>

References

1.Borychenko K.V. Yurydychnyi mekhanizm zabezpechennia prava na sotsialnyi zakhyst: avtoref. dys.... dokt. yuryd. nauk: 12.00.05. Odesa, 2020. S.23–24. [ukr]. 2.Konventsiaa MOP № 102 pro minimalni normy sotsialnoho zabezpechennia 1952 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011 [ukr]. 3.Rekomendatsiia MOP № 202 pro minimalni rivni sotsialnoho zabezpechennia 2012 r. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/normativeinstrument/wcms_r202_ru.pdf [ukr]. 4.Shemshuchenko Yu.S., Skrypniuk O.V. Suchasnyi konstytutsiinyi protses i problemy vdoskonalennia rehuliuвання zakhystu prav liudyny v Konstytutsii Ukrainy (chastyna persha). *Publichne pravo*. 2015. № 3.

S.17. [ukr]. **5.**Rishennia Velykoi palaty Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 11 zhovtnia 2018 r. № 8-r/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-18#Text> [ukr]. **6.**Pro zvernennia hromadian: Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnia 1996 r. № 393/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-vr#Text> [ukr]. **7.**Diuriahyn Y.Ya. Hrazhdany i zakon o zashchyte prav y zakonnykh interesov hrazhdan). Moskva: Yuryd. lyt. 1989. S.219. [rus]. **8.**Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 23 veresnia 1999 r. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> [ukr]. **9.**Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia na vypadok bezrobittia: Zakon Ukrainy vid 2 bereznia 2000 r. № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> [ukr]. **10.**Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu sluzhbu zainiatiosti: nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 14 chervnia 2019 r. № 945. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0733-19> [uk]. **11.**Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 9 lypnia 2003 r. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> [ukr]. **12.**Pro zatverdzhennia Poriadku rozghliadu skarh na rishennia orhaniv Pensiinoho fondu Ukrainy shchodo pensiinoho zabezpechennia: postanova Pravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy vid 12 zhovtnia 2007 r. № 18-6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1241-07#Text> [ukr]. **13.**Pro udoskonalennia poriadku rozghliadu skarh hromadian na rishennia orhaniv Pensiinoho fondu Ukrainy shchodo pensiinoho zabezpechennia: postanova Pravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy vid 24 hrudnia 2009 r. № 28-7 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0095-10> [ukr]. **14.**Informatsiia pro robotu iz zvernenniamy hromadian, yaki nadiishly do robochykh orhaniv vykonavchoi dyrektsii Fondu, za 2019 r. URL: <http://www.fse.gov.ua/fse/control/odd/uk/publish/article/967381;jsessionid=432907107B832F9A5753315924778A73> [ukr]. **15.**Zvit pro zvernennia hromadian za 2019 r. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2119367-zvit-pro-zvernennya-gromadyan-za-2019-rik/> [ukr]. **16.**Zvit pro zvernennia hromadian za 9 misiatsiv 2020 r. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2126632-zvit-pro-zvernennya-gromadyan-za-9-misyatsiv-2020-roku/> [ukr]. **17.**Zvit pro robotu ta vykonannia biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy u 2018 r. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2019/03/Zvit_2018_21_03_2019.pdf [ukr]. **18.**Zvit pro robotu ta vykonannia biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy u 2019 r. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2121256-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2019-rotsiv/> [ukr]. **19.**Shchorichna dopovid Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny pro stan doderzhannia ta zakhystu prav i svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini 2019 r. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/marina/zvit%20za%202019.pdf> [ukr].

Trunova Halyna. Out-of-court protection of citizens' rights in the field of social insurance

The effectiveness of the implementation of citizens' rights in the field of social insurance depends on the rapid and affordable protection of their rights, which determines the relevance of the study of extrajudicial procedures for the protection of citizens' rights in the field of social insurance.

The purpose of the article is to, based on the analysis of social insurance legislation, to investigate the protection of citizens' rights in the field of social insurance out of court and to develop some suggestions for improvement.

Based on the analysis of current legislation and research on the protection of rights in the field of social insurance, the procedure for protection of the rights of insured persons in the field of social insurance out of court is revealed. It is determined that in the field of social insurance jurisdictional forms of protection of rights are used, within which both common law and social insurance mechanisms of out-of-court protection of the rights of insured persons are used. It is noted that conciliation and mediation procedures have not been properly extended to protect rights in the field of social insurance, and the mediation procedure is no exception. The procedure for appealing the decision of social insurance funds is analyzed. The static data and topics of issues related to the appeal of the decisions of the subjects of law enforcement by the insured persons are given. Qualitative and quantitative analysis of claims to the Pension Fund of Ukraine allows us to conclude that there is a well-established practice of resolving pension disputes mainly in court.

Conclusions and proposals for improving out-of-court procedures for protection of citizens' rights in the field of social insurance are made

Key words: social insurance, protection, out-of-court order, complaint, fund.